Kontraster i Kreml

av Olof Santesson

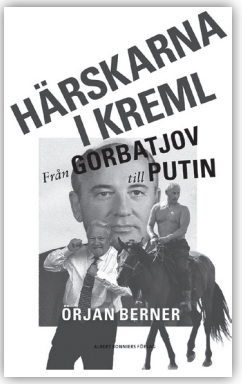

TITEL:
Härskarna i Kreml: Från Gorbatjov till Putin
FÖRFATTARE:
Örjan Berner
FÖRLAG:
Albert Bonniers förlag, ScandBook, Falun 2014

EN LÄROBOK I modern rysk historia är en i långa stycken sorglig läsning. Så mycket har gått fel före och efter det att sovjetväldet föll samman. Kring Michail Gorbatjov, Boris Jeltsin och Vladimir Putin som respektive centralgestalter har en hel del böcker skrivits. Men nu har vi på svenska fått en första samlad redovisning ända fram till 2014 års ödesmättade Ukrainakris av de snart gångna trettio åren sedan Gorbatjov utsågs till kommunistpartiets generalsekreterare. Den som berättar om trion har ett unikt närperspektiv – ambassadören Örjan Berner med tio års tjänstgöring i Moskva, fem som svenskt sändebud 1989–1994.

Boken titel och omslagskollaget lovar tre personporträtt på djupet. Men det är inte riktigt vad man får. Som ambassadör hade författaren personliga kontakter och flera samtal med Gorbatjov och Jeltsin. Sådant han skriver om Putin är vad han som insiktsfull betraktare har uppfattat och läst sig till. Resultatet är snarare än tre biografiska ansatser en krönika om de ofta snabba förändringar som har dragit igenom först Sovjetunionen och sedan Ryssland.

Med sitt snarast enorma ryska kontaktnät har Berner skaffat sig kunskaper som är få svenskar förunnat, tillsammans med sin energisprudlande hustru Benedicte snarast överväldigande verksam; ett samtalande par för vilka många dörrar öppnades.

Det har betytt att läsaren får en närhetskänsla där det inte enbart har gällt ”svenska” frågor som ubåtslarm och baltiska frihetssträvanden utan hela raden av kritiska avgöranden från Tjetjenien och Georgien till Ukraina och Krim; detta under ständiga ekonomiska och politiska krisvågor som tidvis sjunkit undan i teckenet av höga energipriser men gång på gång sköljer tillbaka. I väntan på andras mer personbaserade helhetsgrepp erbjuder Berner belysande skisser och är frikostig med omdömen. Hans kritik är många gånger hård, och den gäller även västs oförmåga att hjälpande nalkas Ryssland liksom tvekande hållning hemma hos UD i Stockholm, t ex när chansen fanns att i tid försöka stötta ett trevande Vitryssland.

Men till huvudpersonerna. Alla tre började de med reformiver för att sedan tappa förmåga och ambitioner. Gorbatjov går från glasnost och perestrojka till vankelmod och svaghet, likt många beslutsfattare i Moskva fixerad vid de baltiska staterna och blott alltför länge fast i förhoppningen om att just dessa inom ramen för en

tänkt federation skulle ge honom progressivt stöd. Liksom Jeltsin är han oförmögen att skapa institutionell stabilitet, men denne, redan självhärskare med drag av storrysk imperialist, går i en första reformfas fullt medvetet in för att söndra och härska, tills han i en andra fas sjunker ifrån ansvaret på grund av sviktande hälsa och spritmissbruk.

Också när det gäller Putin kan man tala om två faser: en inledande där han för samhällsekonomins och den begynnande välfärdens skull tycks gå in för västsamarbete, en senare – dagens – där han till synes trygg med växande oljeinkomster vänder sig bort till en euroasiatisk gemenskap på ryska villkor – och med Ukraina som omistligt brödraland.

KGB-mannen Putin, som Berner första gången träffar i St. Petersburg – ”en butter och svårpratad person” – leder en alltmer auktoritär regim, lyder ett sammanfattande omdöme. Att han skulle bryta sig ur samförstånd västerut med sina övergrepp mot Ukraina och erövring av Krim förvånar inte. Ett helt fritt Ukraina har aldrig funnits i Kremls perspektiv.

Konflikten med väst lär bli långvarig liksom skadeverkningarna för Ryssland. Det finns ändå alternativ: att västvärlden är beredd att godta en regional och global roll för Ryssland med respekt för dess egenart, kultur och traditioner som det bernerska paret sätter högt. Förutsättningen: att Kremls pågående aggressiva politik en gång för alla överges.

Några djärva tankesprång och egensinniga analyser ska man nog inte vänta sig av en diplomat ens efteråt. Örjan Berner har skrivit den bok han ville skriva utifrån att själv ha varit med. Här finns mängder med stoff som skulle kräva mycket mer utrymme att referera till; det får läsaren själv ta del av. En kronologi och en lista på ledande politiker utöver de tre stora underlättar. Men förlaget borde också ha kostat på denna lärande bok ett person- och sakregister.

Recensenten är ledamot av KKrVA.